

32.

ACC. N:R M. 16491:1-27.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUNDLandskap: *Skåne*Upptecknare: *Birgitta Ljungdahl*

Härad:

Berättare: *Sture Falk, Tegelvägen 17, Lund*

Socken:

*Lunds stad*Berättarens yrke: *bokbindare*Uppteckningsår: *1964*Född år *1904 i Lilla Råby, Lunds län.**Stadstraditioner. s. 1-27.*

ej 126

Skriv endast på denna sida.

32.

S. Falk

6.04

FOLKLIVSARKIVET

FINNGATAN 8

Ljungdahl

27 bis (huv.)

LUND

Ej

o. 8-10

erst & einmalig

16491

Jag föddes den 27 april 1904 i Lilla
Råby, tillhörande Lands församling. Min
far var montör av mjölkmaskiner.

Mor "bara" hennapen. Farfar, som vi
kallade på ibland när jag var liten, bod-
de just i "Nöden" på Preussgatan. Han
var stenhuggare till yrket. Morfar och
mormor bodde i Ängelholm, så dem träf-
fde vi inte så ofta, då det var för långt
väg dit. Morfar var sergent vid reg-
mentet där.

När jag var 7 år flyttade vi
till Trädgårdsgatan 9 i den s.k. "Nya Sten".
Samtidigt fick jag börja i Källby skola.
Vårningen vi bodde i där var
rätt bra. Det var ett envåningshus med
kejsar överst. Där bodde mycket folk.

11
sammiskor, i dessa kygge, med bara ett litet
rum, där alla åt, bodde och sov. De hade
inte heller kök, toalett, eller tvättmöjlighet.
Jag kommer ihåg att Mor alltid
tyckte synd om "stacharna" - Vår värdning
däremot, bestod av 2 rum och kök
och det räckte bra till oss 4 personer:
Far och Mor, min 2 år äldre bror
(han omkom, förresten, vid ett flygolycka
med en krigsplan i Sverige) och jag. Det
ena av rummen var "fiurem", som
endast fick användas vid högtidliga
tillfällen, när det kom släkt eller lång-
väga gäster på besök. Då eldades i
en prilleugn, som stod i det rummet,
så att där skulle bli riktigt varmt
och trevligt. Förre när det var fest
blev vi ju bruk tillåtna att kamma

in i fjärrummet. Det andra rummet, däremot, både åt och var vi allihop i. Köket var mycket litet och trångt och rätt lukalt inrett.

Efter 5 år, dvs. när jag var 12 år, flyttade vi till Bredgatan 9 (numera nr. 17). Det skedde nog mest av ekonomiska skäl, ty under kriget blev det riktigt svårt, i synnerhet för de verkligt fattiga (vi höjde dock inte till dem som hade det sämst i denna del av stan). På Bredgatan bodde vi betydligt sämre, med bara ett rum och små kakplattor att laga maten på. Här fick vi också hämta vårt vatten nere på gården. Denna bostad betraktade nog mina föräldrar mer som till-

järlig och provisorisk. Men när det blev
så skemad vi där betydligt längre
än avsett, blev det ju så svårt
att få tag på både bra och billiga
bostäder på den tiden.

Jag hann med att gå i flera
olika skolor innan jag slutat skolan.
Det blev både bl. a. Allhelgonaskolan
och Vår-Fruskolan vid Råkegatan.
Sedan började jag som lärare i verk-
stad, för att utbilda mig till bokbän-
dare. Därpå gick jag, under åren 1918-24,
på Katedralskolan i målar- och-rit-
skola under konstnären Krebs led-
ning. När jag ansågs färdigutbildad
reske jag ut till olika verkstäder i
Skåne för att skaffa mig praktik i

yrhet. Det blev ganska hårdt åt, som
både gick ut på att man skulle lä-
ra sig "veta hett", och få hemskaper
inom bekännandet. Dessutom blev
jag tvungen rycka in som värdlik-
tig på Revierg hed.

Utmärkande för den stadsdel, ^{i Lund,} som
popularit kallades "Nöden", var dess po-
litisk, hångvaddhet, samt att en stor
del av invånarna bestod av judar
(ca 50%). Hjärtstämman av dessa judar var
flektiska från Polen, som slog sig ned
här, stish. i den del av "Nöden", som
kallades: "Judeen".

Ett stort antal av dessa judar

frisojde sig på gädfanikareddel, då de
drog anledning på lävelshögden som hä-
mare och sålde allehanda "keegst-fan-
get". Eller samlade de skrot och lugg
som de sedan sålde. Som barn hörde
det ofta att jag sprang till min jude
och sålde till honom gammalt skrot
som jag hade över, och för det hörde
jag på några ören. Judarna gjorde ofta
mycket goda affärer på det sättet.
En del var ganska sluga och hade
i hög grad sinne för affärer, varför
særliga "hænnig upps" och hörde
s. o. m. bli förmögna. Dessa judar som
bedrev dekl. lömande affärsverksam-
het fick det så småningom sig gott
ställt att de hörde flytta ifrån "Nö-
den" och var sål med färre och

bättre bodad i en annan stadsdel.
Men många av judarna föblev också
alltid lika fattiga. - Elaka snickerier
kunde ibland säga att dessa judar
bedrev hänsynslös "sorta-bais"-hand-
del under krisären i "Nöden", men så
var ej alls fallet. Tvärtom var de uez-
ket hjälpsamma och delade med sig
av vad de hade. Svarare var det då
de förmögare judarna i de "fina"
stadskarna i Lund som utnyttjade kris-
situationen och sålde "sort".

"Svenskarna" i "Nöden" bestod
mest av fattiga arbetarfamiljer med
många barn i. Dessa barn kallades
allmänt "nödaungar", av stans övriga
befolkning. Det blev ett slags skällsord för oss.

Jag kommer särskilt ihåg en gång
när Stadsens Valfärdskommitté skick-
kat ut 2 föreläsare i "Nöden" att be-
driva socialt hjälpsarbete. De gick
då omkring och inspekterade i olika
hem, för att se vilka familjer som
var i behov av hjälp, och hade bl.a.
fått ors. Men tyckte gott att vi också
kunde utnyttja denna extra hjälp
som gavs gratis under de svåra
åren. Men när de där föreläsarna
kommit in och sett hur rent
och ordentligt det såg ut i vårt eu-
da rum, vägrade de gåst i dörren
med orden: "Ja, här behövs ju ingen
hjälp, efter vad vi kan se". Det tog
Men häit denna deras inställning,
så det blev enda och rista gången.

vi begärde s.k. social hjälp.

Väist hade vi det under
krigsåren 1914-18. Då fanns ej protokoll
f. ex. att tillgå, utan vi fick nöja oss
med "rabblernas", dvs. rotter. Men,
som var en praktisk och ekonomisk
hemma till läggningen, gjordes ganska
ofta längkor av hesten. Detta för oss
ganska håliga sätt var nämligen
både praktiskt och tidsbesparande.
Som längkor minns jag särskilt
ärtor och fläsk. Under kris-åren, sär-
skilt år 1915, då det var så ont
om mat, hämnar jag ihåg att vi blev
fick springa och hämta resterna av
Fars måltid hos militären, när han
läg inhallad. Vackertvis fanns då hesten
att hämta, med upprisande av matkost

i någon shola i närheten, där ville
fästen låg iihvänderad. Detta var ett pri-
vilegium för de familjer som hade
en familjeförörjare i den mi-
litära. - Mot nyvisande av hest kunde
man också köpa bröd hos en brödre-
sande brödfrysäljare i stan. Han kom
med häst och vagn och förkunnade
om aukast för gatorna kringömlar
med en klocha på vagn. När dessa
brödvagn nalkades häppades vi barn
och att springa ut först och köpa
brödet åt mor och då naturligtvis också
för oss en ättar därefter alldeles gratis
med den snälle "Brödringaren", som
han kallades.

Förhållandet mellan judar

och "svenskar" var synnerligen gott.
Jag kan faktiskt inte minnas att
någon osannja frelsen mellan oss
"svenskar" och de judar, som bodde
på vår gård (4-5 judefamiljer). Tvärtom
var de var de ukt. snälla och hjälps
samma mot oss. Vi brukade t.ex. kuras
om att fira högtider eller andra fester
hos varandra. Då minns jag att vi ofta
bjöds på osyrat bröd och surt vin hos
judarna. Jul och Nyår firade vi dock
hos de "svenskar" grannarna, efter-
som judarna ärshögtider och där-
med sammanhängande seder avse-
något annat våra.

Judehat fanns, som sagt, inte,
men vi märkte ju att sederma var
annorlunda, t.ex. vad gällde religionen.

Ty till skillnad mot de flesta av
betarfamiljerna, som var religiöst
likgiltiga och ypperst sällan gick
kyrkan, var judarna mycket orto-
dota och flitiga guds tjänstberäkare.
De hade en egen kyrka (synagogan
som då låg på Prensegatan) och be-
nen 1. o. m. en egen skola. I den sko-
lan undervisade församlen en oerhört
auttyckt och populär person. ~~Han~~
Han kallades, trots att han var ung-
gissan och alltid gick anklip i stu-
dentmöra, allmänt för "Skolstace
Oliarsky".

I "de vitas" skolor fanns
också några jidebarn i varje klass,
men de var i minoritet. Det enda
speciella för hanner låg om den

var att de slapp vår kristendomsundervis-
ning och fick ledigt på de hemska.
De fick istället lära sig sin religion i
synagogan. Att man nästan kallade dem
vid särskilda övningar med anspel-
ning på rasen kan jag inte minnas.
Hos de vuxna höjde jag inte heller
något i den vägen.

Att judarna skulle ägt hus
i Judeen är alldeles fel. Däremot
gjorde många hökeriägare det.
Dessa hemmar bedrev de köleskär-
ingar parallellt med huskörsen.

Det fanns en mellankategori i
stan, den s.k. "nolelsen" och de var
alltså husägare. De var också präst-
fets yrket. De den minns jag fram-

förelt de legendariska poliserne
Karlsson, Mattson och Leuner. Den
sistnämnda var en stor och kraftig
björse som med sin styrka rådde
på alla som överlevede vågade sig
på honom. Ty minns särskilt en
våldig slagskämpare som allmänt kal-
lades "Gardisten". Han sogs sig ofta
full nere vid bryggriet, som föresten
var ett populärt tillhåll för fullbultarna
där de sogs, slog och spelade kort om
lördagskvällarna. Slagsmål ^{arbetarna} mellan polis
~~och arbetarna~~ kunde då för tiden hö-
ra till dagordningen och polisen fick
alltomsamt nigrin. - Några ^{frågor} större skola
frihans dock aldrig. Enda verkliga bea-
vallen lär ha skett mellan stridarna
och arbetare när gånge i slutet av 1800-talet.

Däremot hörde slagsmål och "gatu-
strider" till dagordningen mellan ka-
tedralskolans elever ("grisarna") och
arbetarsönnerna i "Nöden" ("Brackarna").
Det var helt enkelt 2 stora gäng
som, så länge jag minns, ständigt låg
i öppet krig med varandra. Till de
enkla nöjen som förekom då, hörde
vanligtvis det som vi barn själva
kunde hitta på. Och det var mest
ganska enkla och oskyldiga streck
och nyptåg.

Bland de mest populära
tilltagen hörde jakt och fångst av
råttor. Heggienen på den tiden var syn-
nerligen låg och allt avslutades och
alla mor förvånades alltid i öynas
bak utan lock inne på kaljändarna

och i bästa fall dessutom inne i ett slejal
där. Följden blev att råttorna kunde
fyllt husen och äta sig mätta bland
soporna (som bara hämtades av renhåll-
ningen 1 gång i veckan!) Av det blev de
feta och sloa, samt även kalotarna,
vare som de var att jämt se människor
omkring sig. Således var dessa sloa råttor
mycket lättfångade för oss pojkar. För
tillverkade ett långt spjut, försedd
med hullingar i spitzan, åt mig att
fånga råttor med. Det blev ett mycket
populärt redskap inne på vår gård.
Med detta "spjut" stack vi de
slachars råttorna inne i deras hål
och sheepulen, när de satt och be-
passade. En annan metod var att
fånga dem i en sm lechelt gjord, rättfä-

la, och därefter dränka den i en
balja fylld med vatten. Särskilt bygg-
geriet drog till sig råttor, där det
vinlade av dem. Efter ett antal på-
gade råttor gick vi upp till en uan-
grä Måbæstorgst och visade upp
dem. Vi fick då 10öre per råtta eller
upprisad råttsvans. För dessa 10öringar
sprang vi på bio. På den tiden fanns
i Lund endast 2 biografier, Central-
biofilmen och Södra. Där visades olika
småfilmer under 1 timmes tid per
gång. Vi fick gå på bio under veck-
ket vi ville, under förutsättningen att
vi kunde betala själva, ty av våra
föreläsare fick vi aldrig extra pengar
eller s.k. veckopeng.

Ett annat uttryck oaf

var att mata judarnas häns (de hade massor av häns för äggens skull och då också indirekt p.g.a. religionen). Det gjorde vi med nybläddbrödsstycken i vilka vi stuckit knaggsnålar. Hönserna tålde naturligtvis inte detta utan blev sjuka, några judarna ägde hönserna nästan sälja eller ge bort dem till oss, eftersom det för judarna är förbjudet att äta sjuk eller dåliga djur. När sedan hönserna tillfrisknade (vilket alltid skedde efter någon dag) sålde vi dem igen, vår tur till någon annan luggad spekulant. - Att leera folk på detta sätt tyckte vi aldrig var fel utan bedrev det enbart som en rolig och spännande sport.

Våra nöjen f.ö. var sålunda
enklare. Vad jag mest minns är de
härskliga badestugor med hela
familjen per lag till Prjærred på
sommarna. Eller de barn- och fa-
milje-fester som varje måndagskväll
under sommar-kalaset anordnades
av Arbetskommunen ute i Folkets
Park. Då varades alltid vill och
gratis (Fars älskelingsrätt) som Mor
du hade nys i det gröna ur de
medkända korgarna. Där ordnades
och så alltid roliga lekar och tävlin-
gar, som säcklöpsning och gratislöps-
ning, för oss barn. Dessa utflykter
hög nog till minne trevligaste bander
minnen.

Något som nog var minnes

De som stod för denna organisation
för man vil betrakta som frögångare
till senare tidens sociala verksamhet.

Samma sak gäller de skuespeltare
som sluckades ut för att hjälpa till
i ~~man~~ fattiga hem i "Nöden".

Vad betäffar uppföstran
på den tiden, så var den sträng
mer för det mesta rättvis. Den skedd
ganska ofta handgripligt med rotti-
gen, både i skolan och i hemmet.

Hemma var det för det mesta Mor
som bestämde, både när det gällde
barnens uppföstran och familjens
ekonomi. Far lade sig aldrig i vår
uppföstran och slog oss inte heller.
Det hände däremot rätt ofta i andra

familjer särskilt om fadern hade
hem full på avlämningsdagen efter
att ha gjort av med hela sin lön
på krog, och då kunde låta sitt hu-
mor gå ut över familjen. Min far var
inte vidare ekonomisk av sig, varför
det blev Mor som fick följa och
ha hand om alla pengar.

På den tiden fanns det
höherier i var köpa. I vårt kvarter
(Gri Trädgårdsgat.) fanns v.o.m. 3 hö-
herier alldeles intill varandra.
Där kunde man köpa allt, prak-
tiskt taget. Och det gjorde ofta på
kredit. De flesta höheriägare var
jurar, som också ägde hus. Särskilt
minns jag höheriet i köpet av

Grymmalaregatan, och Lilla Tvärgatan
Mor gick ^{loppsa} ofta och handlade grönsaker,
ägg o. dyl. på Torget.

På den tiden gjorde man
mesta möjliga själv hemma. Mor sydde
alla våra kläder själv (kläderna gick
alltid i arv i hemmen till det gamle
Sjöhornet) och tegert köpte hon av en
fru Nachmausson - judinna - till vil-
ken hon betalade 1:- i veckan, som av-
betalning. Jag minns så väl när fru
Nachmausson gick runt i husen
och krävde, de som var skyldiga
hemme, 1:- varje vecka.

Höblerna gjorde antingen
hemmas fäder själva, eller beställde
de hos en snickare. De blev ofta av
enkelt slag, ibland ganska grova

och klumpiga. Så många möbler ha-
de man inte heller då. Ofta var
träslaget av fur. Av de möbler
hemma hos oss i mitt barndoms-
hem som jag minns bäst, var ett
sunt, s.k. "klaffbord", med 4 ben.
Och en vackert målad bekr i fur.
Lihäsa mycket enkla handgjorda
"rimma-stolar". - Fadren fanns ju
inte då, så när vi skulle bli rena
tog Mor ut oss i byggeriet och titt-
ade oss i de stora bygglestakarna.
Tofflorna, som var de mest brukade
shodarna, beställdes hos en toffel-
makare på Adelstorg. Ylle klumpor
och knäbyxor bar jag som grebb
rätt långt upp i tonåren. - Läsoböcker
(som man fick låna sjölv då) och

griffeltaala med "hastars" ävdes och så
från det ena syrlonet till det andra.

Det fanns en del enso-
stående mödrar även på den tiden.
De hade det ofta mycket besvärligt
ekonomiskt. Men "utfrysna" av
grammar eller vänner och släk-
tingar blev de aldrig, utan blev
i stället ofta hjälpta. Många av dessa
kvinnor arbetade på Baudgarns fa-
briken eller på Pörschs Klädesfabrik.
Barnen lämnade de över dagarna,
när dessa kvinnor var borta från hem-
met, in på en barnkrevla. Det kunde
man göra tills barnen var 6 år och
sedan började skolan.

På Fattighuset kan många

gamla. Det huede även yngre vack-
ra hanna, om de var o villiga att
arbeta. Där fick de då sysselsättas
på olika sätt. Ett slags tvångsarbe-
te, helt enkelt.

Vad gäller politiken var
det verbligen helt annorlunda än
nu. För oss arbetarfamiljer betydde
den faktiskt något och vi var
tillräckligt politiskt lidgiltiga. Alla
arbetare i "Nöden" tillhörde natu-
rligtvis "sorre-partiet". Vi hade
då samerligen något att hävra
för på den tiden: allmän rösträtt
bättre löner, kortare arbetstid, osv...
Gammal och ung, ja, överhuvud-
taget alla om huede på, gick

med i Demonstrations tåg varje
1:a maj. Vanligtvis gick hela familjen
även de minsta med. Det var för
oss barn en lika rolig och härlig
rik dag, varje år. Då var fest och
glädje när alla man gick ut huse
för att ställa upp på Märket-
tåg, för att sedan därifrån ta
ut till Råbäcksparken, där alla
därpå hölls. - Min farfar var s.k.
"främsinnad", dvs. liberal, medan
min far blev "sosse". Några poli-
tiska diskussioner hölls dock all-
tid vid matbordet, utan de skedde
mera muntert och vid sam-
manhållningen, över det obligato-
riska cognac-glaset. Kvinnorna
de i det sammankommet då inte mycket
att säga till om!